

13 ТАҚЫРЫП. ЕРЕКШЕ ҚОРҒАЛАТЫН ТАБИҒИ АУМАҚ ЖЕРЛЕРІНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Сұрақтары:

- 1. Ерекше қорғалатын табиғи аумақ жерлерінің түсінігі. Пайдалану ерекшеліктері.*
- 2. Қорық жерлерінің құқықтық жағдайының ерекшеліктері, ұлттық дендрологиялық және зоологиялық парктердің құқықтық жағдайының ерекшеліктері.*
- 3. Ботаникалық бақтарға және табиғи ескерткіштерге берілген жерлердің құқықтық жағдайы.*
- 4. Сауықтыру және рекреациялық мақсаттағы жерлердің түсінігі. Осы жерлерді пайдаланудың тәртібі және жағдайы*
- 5. Тарихи-мәдени мақсаттағы жерлердің түсінігі, құрамы, олардың құқықтық жағдайы.*

1. Ерекше қорғалатын табиғи аумақ жерлерінің түсінігі. Пайдалану ерекшеліктері

Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жерлерінің құқықтық жағдайы Қазақстан Республикасының 07 шілде 2006 жылы қабылданған Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы заңмен және Жер кодексімен реттеледі. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жеріне биосфералық, мемлекеттік ұлттық табиғи парктердің, мемлекеттік табиғи резерваттардың, мемлекеттік табиғи парктердің, мемлекеттік табиғат ескерткіштерінің, мемлекеттік қорық аймақтарының, мемлекеттік табиғи қорықшалардың, мемлекеттік зоологиялық парктердің, мемлекеттік ботаникалық бақтардың, мемлекеттік дендрологиялық парктердің, мемлекеттік табиғи қорық-сепортерлердің жерін қосқанда, мемлекеттік табиғи қорықтардың жері жатады.

Ерекше қорғалатын табиғи аумақ жерлерінің өзіне тән бірнеше белгілері бар:

1. Бұл жерлер ерекше қорғалатын табиғи, ғылыми, тарихи-мәдени, рекреациялық, сауықтыру немесе өзге құндылығы болуы қажет.
2. Бұл жерлер мемлекет меншігінде болады және жекешелендіруге жатпайды.
3. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жерін өзге қажеттерге алып қоюға жол берілмейді. Яғни шаруашылық айналымнан толығымен немесе ішінара алынып тасталған.
4. Бұл жерлерде қорғаудың ерекше режимі белгіленген.

ҚР қазіргі кезде **9 мемлекеттік** табиғи қорық бар. Ең бірінші 1926ж құрылған Ақсу жабағылы қорының Оңтүстік Қазақстанда құрылған оның көлемі 85,6мың га жер. Екіншіден, 1931ж Наурызым қорығы, бұл қорық Қостанай облысында орналасқан оның көлемі 87,7мың га жер. Үшіншіден, 1960ж Алматы қорығы. Төртіншіден, Барса келмес қорығы олардың көлемі 79,7мың га жер. Бесіншіден, 1968ж құрылған қорғалатын қор бұл қорық Ақмола облысында орналасқан көлемі 252,3мың га жер. Алтыншыдан, 1984ж Маңғыстау облысы Үстүрт қорығы 223,3мың га жер. Жетіншіден, 1992ж Батыс Алтай қорығы Шығыс Қазақстан облысында құрылған көлемі 56,1мың га жер. Сегізіншіден, 1998ж Алакөл қорығы бұл Алматы облысы орналасқан көлемі 12,5мың га жер. Тоғызыншыдан, 1976ж Шығыс Қазақстан орналасқан Марқакөл қорының көлемі 75мың га жер.

Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар дегеніміз - ерекше құқық қорғау режимі бар мемлекеттік табиғи қорын сақтау және және қалпына келтіруді қамтамасыз ететін шаруашылық қызметі режимімен жер, су, орман және жер қойнау учаскелері.

Ерекше қорғалатын табиғи аумақтың маңыздылығына байланысты 2 түрге бөлінеді:

1. Республикалық
2. Жергілікті

Республикалық маңызы бар ерекше қорғалатын табиғи аумақтар Үкіметтің шешімімен ғана құруға рұқсат етілген.

Жергілікті маңызы бар ерекше қорғалатын табиғи аумақтар жергілікті атқарушы органның шешімімен құрылады.

Құру мақсаты мен қорғау режимінің түріне байланысты келесідей республикалық маңызы бар аумақтарды бөліп көрсетеді:

- 1) мемлекеттік табиғи қорықтар;
- 2) мемлекеттік ұлттық табиғи парктер;
- 3) мемлекеттік табиғи резерваттар;
- 4) мемлекеттік зоологиялық парктер;
- 5) мемлекеттік ботаникалық бақтар;
- 6) мемлекеттік дендрологиялық парктер;
- 7) мемлекеттік табиғат ескерткіштері;
- 8) мемлекеттік табиғи заказниктер;
- 9) мемлекеттік қорық белдеулері.

Құру мақсаты мен қорғау режимінің түріне байланысты келесідей жергілікті маңызы бар аумақтарды бөліп көрсетеді:

- 1) мемлекеттік аумақтық табиғи парктер;
- 2) мемлекеттік зоологиялық парктер;
- 3) мемлекеттік ботаникалық бақтар;
- 4) мемлекеттік дендрологиялық парктер;
- 5) мемлекеттік табиғат ескерткіштері;
- 6) мемлекеттік табиғи заказниктер.

Мемлекеттік табиғи қорық қорының объектілері ол қоршаған ортаның табиғи эталондары. Бұл объектілер бірнеше топқа бөлінеді:

1. Зоологиялық, жануарлардың сирек кездесу түрлері.
2. Ботаникалық, өсімдіктердің сирек кездесетін түрлері.
3. Орман, ерекше қорғалатын ормандар.
4. Дендрологиялық сирек кездесетін ғылыми, таихи мәдени маңызы бар жекелеген ағаштар.

5. Гидрогеологиялық, ерекше құнды су қоймалары. Қазақстанда 150млн. Маңыздылығы бар су қоймалары бар.

Ерекше қорғалатын табиғи аумақты құру үшін алдын ала ұсыныстар жасалады. Бұл ұсыныстар экология органының, жергілікті әкімшіліктерімен, қоғамдық бірлестіктерімен беріледі.

Ұсыныстың нәтижесінде арнаулы мемлекеттік комитет құрылады. Бұл комиссиялар ерекше аймақты құру жөнінде ресми қорытынды жасайды. Комиссиялардың шешімі нәтижесінде арнайы экологиялық сараптама жүргізіледі. Содан кейін бұл аймақты құру үшін керекті жерлер резервке алынады.

Қазіргі кезде Қазақстанның жер аумағының 0,5млн. Га жері ғана осы ерекше аймақтық жері болып саналады. Сондықтан 2030ж дейін олардың санын және жерінің көлемінің көбейту мәселесі қойылған.

Заң бойынша бойынша мемлекеттік меншік болып танылады. Бұл жерлермен ешқандай мәмлелер жасауға рұқсат етілмеген. Бұл жерде тек қана пайдалануға ғана беріледі. Соның ішінде мемлекеттік к/о тұрақты пайдаланылған ал басқа тұлғаларға тек қана уақытша пайдалануға келесі мақсаттар үшін бұл:

1. Ғылыми
2. Мәдени-ағартушылық
3. Оқу
4. Туристік және рекреациялық
5. Шектеулі шаруашылық мақсатына

Ерекше қорғалатын табиғи аумақтық жерлерінде 3 режим қолданылады:

1. Қорық
2. Заказник

3. Шаруашылық қызмет режимі

Қорық режимінде кез келген қызметке, сондай-ақ қоршаған ортаны жай күйіне зиянды ықпал жасайтын барлық қызмет түрлеріне тыйым салынады.

Заказник режимі шаруашылық және өзге де қызметті белгілі бір маусымда, белгілі бір мерзімде, белгілі бір арнаулы жерде ғана қоршаған ортаға зиян келтірмейтін қызметтерге рұқсат етілген. Мысалы, ағаш кесуге, аң және балық аулауға кәсіпкерлік қызметпен айналысуға рұқсат етіледі тек қана белгілі бір маусымда, мерзімде.

Шаруашылық қызмет режимі, табиғи кешенмен шектеулі түрде пайдалануға, сонымен қатар, жер меншік иелері мен жер пайдаланушылардың табиғи кешендерге және мемлекеттік табиғи қорық қорын азиян тигізбейтін әдістермен тәсілдерді қолдана отырып, шаруашылық қызметтің әдеттегі түрлерімен айналысуға мүмкіндік береді.

2. Қорық жерлерінің құқықтық жағдайының ерекшеліктері, ұлттық дендрологиялық және зоологиялық парктердің құқықтық жағдайының ерекшеліктері.

Мемлекеттік дендрологиялық парк — ағаш және бұтақ тектес өсімдіктерді қорғау, пайдалану және өсімін молайту үшін арналған, қорғаудың ерекше режиміне ие болатын табиғат қорғау және ғылыми ұйым мәртебесі бар ерекше қорғалатын табиғи аймақ болып табылады.

Мемлекеттік дендрологиялық парктің қызметіне әлемдік маңыздылығы бар Қазақстанның ағаш өсімдіктерін сақтаудың, қорғаудың және өсімін молайтудың ғылыми негіздерін дайындау жатады.

Мемлекеттік зоологиялық парк — сирек кездесетін немесе құрып кету қаупіндегі жануарларды жасанды ортада сақтап тұрумен айналысатын мәдени-ағарту, ғылыми, оқу және табиғат қорғау қызметі үшін арналған табиғат қорғау және ғылыми ұйым мәртебесі бар ерекше қорғалатын табиғи аймақ болып табылады.

3. Ботаникалық бақтарға және табиғи ескерткіштерге берілген жерлердің құқықтық жағдайы.

Мемлекеттік ботаникалық бақ — сирек кездесетін немесе құрып кету қаупіндегі өсімдіктерді сақтаудың, қорғаудың және өсімін молайтудың ғылыми негіздерін дайындау мен зерттеулерді жүргізуге арналған, табиғат қорғау және ғылыми ұйым мәртебесі бар ерекше қорғалатын табиғи аймақ болып табылады.

Мемлекеттік ботаникалық бақтар аумағында келесідей белдеулер белгіленген:

1) экспозициялық — өсімдіктерді өсіру мен келушілер үшін қол жетімді болып табылады;

2) ғылыми — ғылыми зерттеулерді жүргізу үшін және генофонд коллекциясын сақтау үшін;

3) қоғамдық — келушілерге қызмет көрсету үшін;

4) әкімшілік және өндірістік-шаруашылық.

Ботаникалық бақ аумағында өсіріліп жатқан өсімдіктердің құрып кетуіне әкеп соғатын кез-келген қызмет түріне тыйым салынады.

Мемлекеттік табиғи ескерткіш дегеніміз — мемлекеттік табиғи қорықтық қор объектілеріне жатқызылған табиғи және жасанды түрде пайда болған, экологиялық, ғылыми, мәдени және эстетикалық жағынан орны толмас деп танылған ерекше қорғалатын табиғи аумақтар.

4. Сауықтыру және рекреациялық мақсаттағы жерлердің түсінігі. Осы жерлерді пайдаланудың тәртібі және жағдайы

Сауықтыру мақсатындағы жерлер дегеніміз — табиғи шипалы факторлары бар курорттар, сондай-ақ аурудың алдын алу мен емдеуді ұйымдастыру үшін қолайлы жер учаскелерінің жүйесі.

Адам ауруының алдын алу мен емдеуді ұйымдастыру үшін қолайлы санитарлық және экологиялық жағдайларды сақтау мақсатында сауықтыру мақсатындағы аумақтар жерінде Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес санитарлық-қорғау аймақтары белгіленеді.

Сауықтыру мақсатындағы жердің күзет, санитарлық-қорғау және өзге де қорғау аймақтарының шекарасы мен оны пайдалану режимін жергілікті өкілді және атқарушы органдар айқындайды.

Белгіленген санитарлық режимге сәйкес осы жер учаскелерін шаруашылық айналымынан толығымен алып қою (санитарлық-қорғау аймағының бірінші белдеуі) көзделетін жағдайларды қоспағанда, санитарлық-қорғау аймақтары шегіндегі жер учаскелері жер учаскелерінің меншік иелері мен жер пайдаланушылардан алып қойылмайды. Бұл ретте аталған учаскелер осы Кодексте белгіленген шарттарға сәйкес мемлекеттік қажеттіктер үшін алып қойылады (сатып алынады).

Жер учаскелерін санитарлық-қорғау аймақтарының екінші және үшінші белдеулері шекарасында пайдалану осы аймақтарды күзетудің белгіленген режимі сақтала отырып жүзеге асырылады.

Рекреациялық мақсаттағы жер дегеніміз - халықтың ұйымдасқан түрдегі жаппай демалысы мен туризміне арналған және сол үшін пайдаланылатын жер.

Рекреациялық мақсаттағы жер құрамына демалыс үйлері, пансионаттар, кемпингтер, дене шынықтыру және спорт объектілері, туристік базалар, стационарлық және шатырлы туристік-сауықтыру лагерьлері, балықшы және аңшы үйлері, орман парктері, туристік соқпақтар, трассалар, балалар және спорт лагерьлері, осы сияқты басқа да объектілер орналасқан жер учаскелері кіруі мүмкін. Рекреациялық мақсаттағы жерге қала маңындағы жасыл аймақ жерлері де жатады.

Рекреациялық мақсаттағы жерді пайдалану тәртібі мен режимін жергілікті өкілді және атқарушы органдар белгілейді.

Рекреациялық мақсаттағы жерде олардың нысаналы мақсатына сәйкес келмейтін қызметке тыйым салынады.

5. Тарихи-мәдени мақсаттағы жерлердің түсінігі, құрамы, олардың құқықтық жағдайы.

Тарихи-мәдени мақсаттағы жер дегеніміз - тарихи-мәдени қорықтар, мемориалдық парктер, қорымдар, археологиялық парктер (қорғандар, қала орындары, тұрақтар), сәулет-ландшафт кешендері, жартастағы бейнелер, ғибадат құрылыстары, шайқас және ұрыс алаңдары болған жер учаскелері.

Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген жағдайларды қоспағанда, тарихи-мәдени мақсаттағы жерге жатқызылған жер учаскелері оның меншік иелері мен жер пайдаланушылардан алып қойылмайды.

Жергілікті атқарушы органдар тарихи-мәдени мақсаттағы жердің жекелеген учаскелерінде, соның ішінде зерттеуге және сақтап қоюға жататын мәдени мұра объектілерінде кез келген шаруашылық қызметіне шектеу қоюы мүмкін.